

De Nederlandse vaktalen in de twintigste eeuw: evolutie, lexicografie, onderzoek, normalisatie

door

Guy JANSSENS

1. SCHETS VAN DE EVOLUTIE EN DE KENMERKEN VAN DE NEDERLANDSE VAKTALLEN

Nederland en Vlaanderen evolueerden in de 20ste eeuw van een agrarisch-ambachtelijke, over een technisch-industriële naar een (zich vandaag reeds duidelijk aftekenende) post-industriële high-tech samenleving. Deze maatschappelijke omwentelingen hebben een grote invloed (gehad) op de ontwikkeling van de Nederlandse vaktalen.

Voor W.O.-II nam de agrarische wereld (en dus ook de vaktaal van het boerenbedrijf) in de Nederlandse en de Vlaamse maatschappij een centrale plaats in: meer dan de helft van de beroepsbevolking was immers direct of indirect betrokken bij de veeteelt en de land- of tuinbouw. In die agrarische samenleving was de werkverdeling zodanig dat de meeste beroepen gericht waren op het boerenbedrijf of er zich als verdere specialisaties uit losmaakten (b.v. de wagenmaker en de molenaar). Voor de betrokken vaktalen betekende dat, dat ze nauw met elkaar verwant en tegelijkertijd in de lokale gemeenschap vrij algemeen bekend waren (cf. Berns 1990). De oude ambachts- en bezigheidstalen en de agrarische terminologie (samen aangeduid als *traditionele* vaktalen) waren ook stevig verankerd in de diverse streektalen. De meeste traditionele vakterminologieën functioneerden dus binnen het fonologische, morfologische en syntactische systeem van de verschillende dialecten (de zgn. geheimtalen vormden daarop in beperkte zin een uitzondering: sommige hadden nl. enkele aparte (mor)fonologische en/of semantische kenmerken - cf. Moormann 1932). Door de verwevenheid met de dialecten en door het relatieve isolement van de verschillende toenmalige woon- en

werkgemeenschappen, was/is de terminologie van de traditionele vaktalen regionaal vaak sterk gedifferentieerd.

De jaren na W.O.-II betekenden een keerpunt op tal van terreinen. De technisch-industriële ontwikkeling en de vooruitgang en specialisatie in de wetenschappen brachten een groot aantal nieuwe vaktalen met zich mee (o.a. van de informatica en de ruimtevaarttechnologie) en maakten de bestaande gecompliceerder (zoals die van de chemie, de biologie, de geneeskunde). Anderzijds leidden een aantal maatschappelijke veranderingen ertoe dat de oude ambachten en beroepen veel beoefenaars verloren, vaak zelfs helemaal verdwenen of gedeeltelijk een andere vorm en inhoud kregen (het boerenbedrijf b.v.). Op die manier verloren de traditionele vaktalen na 1950 veel terrein. De nieuwe of vernieuwde terminologieën echter (samen aangeduid als *moderne vaktalen*) kenden vanaf de jaren '60 een explosieve groei en werden naarmate de graad van specialisatie binnen het vak steeg, ook steeds abstracter. Die vaktaalboom (d.w.z. kwantitatieve toename, grotere complexiteit en abstractie) en het feit dat er vandaag veel intenser (internationaal) contact is tussen vakmensen onderling, hebben ertoe geleid dat de toegepaste linguïstische vakdisciplines *terminologie* en *terminografie* steeds meer aan belang winnen en dat *normalisatie* een absolute noodzaak is geworden om een Babylonische spraakverwarring in de vaktalen alsnog te voorkomen (cf. 3.2.).

De moderne vakterminologieën functioneren - i.t.t. de traditionele - niet meer binnen de verschillende dialectsystemen, maar in dat van de standaardtaal. In de hedendaagse Nederlandse vaktalen worden dus dezelfde regels gehanteerd als in het AN, alleen is de frequentie van bepaalde verschijnselen anders. Zo komen in de technisch-wetenschappelijke taal b.v. méér lange samenstellingen en preciserende tussenzinnen voor dan in het AN (te verklaren vanuit een streven naar volledigheid, exactheid en eenduidigheid) en zijn ook passiefconstructies en naamwoordstijl frequenter (te verklaren vanuit een streven naar objectiviteit en neutraliteit). Uitroepen, tussenwerpsels en het persoonlijk voor-naamwoord *ik* daarentegen, treft men er zelden of niet in aan. *Vaktaalstijl* is overigens een brede vlag die een gevarieerde lading kan dekken. Vaktaalteksten kunnen nl. niet alleen volgens de vakgebieden worden onderscheiden, maar ook volgens de specialisatie- en moeilijkheidsgraad binnen elk vakgebied zelf. Zo zijn de taalconventies voor een zuiver theoretische wetenschappelijke tekst anders dan voor teksten uit de toegepaste wetenschap en de

technologie. Tevens zal het taalgebruik variëren naarmate de tekst zich tot een ander doelpubliek (vakspecialist of geïnteresseerde leek) richt. Elke vaktaal en elk niveau daarbinnen heeft dus zijn eigen stijl en terminologie. Deze laatste, de *woordenschat* die specifiek is voor ieder vakgebied, onderdeel of niveau, vormt het opvallendste verschil tussen vaktaal en algemene taal. Toch komt die vakterminologie meestal tot stand via naamgevingsprincipes - zoals metaforie, metonymie e.d. - die men ook in het AN aantreft (cf. Janssens 1980), of via ontleening uit het AN mét betekenisvernauwing of -verruiming (cf. Temmerman 1990). In sommige vaktalen (o.a. van de geneeskunde) wordt veel gebruik gemaakt van woorden of elementen ontleend aan de klassieke talen. In het bedrijfsmanagement, de computersector, de mediawereld, de advertizing, de popmuziek, de technologie, de exacte wetenschappen, worden voor nieuwe begrippen steeds vaker de Engelse vaktermen overgenomen. Bovendien neemt in deze domeinen het gebruik van het Engels *als voertaal* hand over hand toe (cf. 3.3.).

2. DE TRADITIONELE VAKTALLEN

2.1. *Lexicografie*

Een goede eeuw geleden kreeg de vaktaallexicografie in Vlaanderen een belangrijke impuls. In 1889 nl. besloot de Koninklijke Vlaamse Academie tot de samenstelling en de uitgave van een *Algemeen Nederlandsch Vak- en Kunstwoordenboek* (ANVK) (cf. Coopman 1894, Goossens 1970). Deze beslissing paste in het kader van de Vlaamse Beweging, die een strijd voerde voor de talige en later ook de sociale en politieke ontvoogding van de Vlamingen binnen de jonge, Franstalige Belgische staat. Het geplande ANVK moest in praktische zin een didactisch en taalpolitiek doel dienen. De Academie vreesde nl. dat bij de nieuwe beroepen in Vlaanderen geen Nederlandse terminologie tot stand zou komen en dat bij de traditionele vakken door de Franstalige opleiding veel inheems woordgoed verloren zou gaan. Kortom, de Academie wilde met het samenstellen van een algemeen vaktaalwoordenboek de basis leggen voor de vorming van een Nederlandstalige technische woordenschat, zodat de Vlamingen zich niet meer van de Franse terminologie zouden moeten bedienen.

Het plan was, om het ANVK in twee stappen te realiseren. In een eerste fase zou men lijsten van woorden laten verschijnen voor ieder vak, ambacht, beroep en wetenschap. In een tweede fase zou op basis van die lijsten dan het algemeen vaktaalwoordenboek worden samengesteld. Tot de samenstelling van een ANVK is het echter nooit gekomen en ook is de oorspronkelijke didactische en taalpolitieke bedoeling van het plan later steeds meer op de achtergrond geraakt. Wel publiceerde de Academie in totaal twaalf afzonderlijke vaktaallijsten. In chronologische volgorde waren dat (1) Coopman 1894 (steenbakkerij), (2) Vuylsteke 1895 (smid), (3) Van Houcke & Sleyden 1897 (metselaar), (4) J. & V. Van Keirsbilck 1898 (timmerman), (5) J. & V. Van Keirsbilck 1899 (metselaar), (6) Van Houcke 1901 (loodgieter en zinkbewerker), (7) Bly 1901 (zeilvissloepen), (8) Quicke 1926 (brouwer), (9) Lindemans e.a. 1928 (hopteelt), (10) Bly 1931 (zeevisserij), (11) Goossenaerts 1956-1958 (landbouwbedrijf) en (12) Maerevoet 1961 (scheldevisserij). De wetenschappelijke kwaliteit van deze vaktaallijsten is in de loop der jaren voortdurend vooruitgegaan. Die kwalitatieve verbetering liep parallel met een steeds grotere aandacht die de opeenvolgende auteurs hebben besteed aan de dialectwoordenschat (cf. Goossens 1970). De Academie was in het begin niet voornemens lijsten van dialectwoorden te verzamelen en te publiceren, maar geleidelijk is het toch die richting uitgegaan, mede door het groeiende inzicht dat een beschaafde Nederlandse vakterminologie niet meer gevormd moest worden, aangezien die in Nederland al bestond.

Essentieel voor de wetenschappelijke beschrijving van de traditionele Nederlandse vaktalen zijn verder drie moderne, taalgeografisch opgevatte woordenboekprojecten: het *Woordenboek van de Brabantse Dialecten*, het *Woordenboek van de Limburgse Dialecten* en het *Woordenboek van de Vlaamse Dialecten*. Hun doel is het verzamelen, beschrijven en (in afleveringen) publiceren van - in principe - de volledige woordenschat (vanaf 1880) van een bepaald gebied. Tesaamen bestrijken ze het Nederlandse taalgebied tussen de Grote Rivieren en de Germaans-Romaanse taalgrens. Elk woordenboek bestaat uit drie delen: I. Agrarische vakterminologie, II. Niet-agrarische vakterminologie, III. Algemene woordenschat. Met de publikatie van de algemene woordenschat is nog niet begonnen. Van de delen met vakterminologie daarentegen, hebben de drie woordenboeken al vele afleveringen gepubliceerd.

Methodiek en opzet van het *Woordenboek van de Brabantse Dialecten* (WBD) zijn in de jaren '50 en '60 ontwikkeld door A. Weij-

nen van de Katholieke Universiteit te Nijmegen (KUN) (cf. Weijnen & Van Bakel 1967). De materiaalverzameling gebeurt langs twee wegen: door excerptering van bestaande bronnen en via eigen enquëtering. Bij het laatste gaat het vooral om tientallen vragenlijsten die vanuit de Nijmeegse Centrale voor Dialect- en Naamkunde (NCDN) van de KUN zijn uitgezonden naar honderden respondenten in de Brabantse gebieden in Nederland en België. Wezenlijk voor het WBD is dat het materiaal niet in alfabetische volgorde wordt aangeboden, maar in een systematische ordening, d.w.z. gegroepeerd rond zaken en begrippen uit de werkelijkheid. Aldus ontstaan semantisch geordende woordenboekafleveringen waarin woorden worden gepresenteerd in samenhangende woordvelden en in nauwe relatie tot de cultuur en de realiteit waarin ze functioneren. Elke aflevering kan trouwens als een beschrijving van (een onderdeel van) het beroep, vak of ambacht zélf gelden en bevat daarover veel encyclopedische informatie. Daarnaast is het taalgeografische aspect essentieel: het houdt in dat de woordtypen en de uitspraakvarianten per woordtype exact gelokaliseerd worden binnen een netwerk van enkele honderden plaatsen. Illustraties en woordkaarten proberen zowel de zaak als het taallandschap aanschouwelijk voor te stellen. Weijnen startte in het begin van de jaren '60 een tweede lexicografisch project, het *Woordenboek van de Limburgse Dialecten* (WLD), met eenzelfde opzet en methodologie als het WBD (waarmee in 1958 een aanvang was gemaakt). Ook voor het *Woordenboek van de Vlaamse Dialecten* (WVD) geldt dat het in doel en opzet correspondeert met het WBD. Het initiatief voor dit Vlaamse project ging uit van W. Pée van de Universiteit Gent (UG) in 1971. Het WVD wordt in parallel-afleveringen gepubliceerd, d.w.z. dat er naast een deeltje met de eigenlijke woordenboektekst telkens ook een afzonderlijk deeltje verschijnt voor de linguïsten, het zgn. *Wetenschappelijk Apparaat*. Het samenstellen van de afleveringen is sinds de tweede helft van de jaren '80 grotendeels geautomatiseerd (cf. Van Keymeulen & Valck in Janssens 1989).

Wat opvalt bij het overschouwen van deze drie lexicografische projecten is, dat vooral die (hoofdzakelijk mondeling overgeleverde) vaktalen werden/worden geregistreerd die door de culturele en sociale veranderingen in snel tempo in onbruik zijn geraakt. Deze woordenboeken vormen a.h.w. een spiegel van typen van agrarische en ambachtelijke beroepsuitoefening die momenteel zo goed als niet meer waar te nemen zijn. Als talige weergave van deze activiteiten bezitten zij een grote maatschappelijk-

culturele betekenis. Door hun precieze archivering en descriptie hebben ze ook een enorme documentatiewaarde en zijn ze belangrijk voor verder wetenschappelijk (d.i. historisch, volkskundig, linguïstisch e.a.) onderzoek. Wat specifiek de taalkundige exploitatie van dit woordenboekmateriaal betreft, kan o.a. worden gewezen op de gebruiksmogelijkheden voor (historisch en geografisch) semantisch, fonetisch en morfologisch onderzoek. Verder is het essentieel voor de samenstelling van de laatste delen van het grote historisch-taalkundige *Woordenboek der Nederlandsche Taal* (WNT) en voor de labelling in een modern algemeen verklarend woordenboek zoals de *'dikke' Van Dale*.

2.2. *Onderzoek*

In de 20ste eeuw werden/worden de Nederlandse traditionele vaktalen niet alleen (wetenschappelijk) *geregistreerd*, ze werden/worden ook *bestudeerd*. Een pionier van het onderzoek van vele soorten vaktalen was de Nijmeegse hoogleraar J. van Ginneken. Hij had grote belangstelling voor de differentiatie binnen het Nederlands, zowel geografisch als individueel en sociologisch. In zijn *Handboek der Nederlandsche taal* (1913-1914) besteedde hij ruime aandacht aan de sociologische structuur van het Nederlands. Deel I handelt over de "locale en familiale taalgroepen" (de dialecten, de kindertaal enz.). Deel II gaat over de "sociale taalkringen", d.i. "de taalgroepen gevormd door de menschen van één stand of staat, één godsdienst of secte, één beroep of vak" (p. 1). Aan de orde komen o.a. "De Handelstaal", "De Rechtstaal", "De Jagerstaal", "De lagere vaktalen" (70 in totaal), "De socialistische-arbeiderstaal", "De Soldatentaal", "De Zeemanstaal". Van deze taalkringen behandelt hij o.a. de geschiedenis, diverse psychologische en sociologische aspecten, de woordvorming, zinsbouw en stijl, de invloed van en op andere talen of taalkringen, de geografische verschillen, en geeft hij talloze voorbeelden van termen en teksten uit verschillende perioden. Van Ginneken komt ook tot een vrij eigenzinnige indeling van de sociale taalgroepen (p. 286-290). Hij onderscheidt *vaktalen* en *bezigheidstalen*. *Vaktalen* zijn de talen van beroepen. Daarbinnen onderscheidt hij de *lagere vaktalen* van ambachten en nijverheden waarvoor geen hogere opleiding nodig is (b.v. de loodgieterstaal) en de *hogere vaktalen* die dat wél veronderstellen (b.v. de rechtstaal). Binnen de *bezigheidstalen* maakt hij een onderscheid tussen enerzijds de *liefhebberij- en ontspanningstalen*, die in de sfeer van vrije tijd en hobby liggen (b.v. de jagers-

taal) en anderzijds de *tendenstalen*, die betrekking hebben op een levensopvatting, een wereldbeschouwing, een streven naar idealen. De *tendenstalen* verdeelt hij verder nog in *stromingstalen* aan de ene kant, die handelen over stromingen die slechts tijdelijk en in bijzaken een invloed op de mensen uitoefenen (hij geeft de "taal van het Zionisme" als voorbeeld) en aan de andere kant de *beddingtalen*, die betrekking hebben op tendensen die voor altijd of voor verscheidene eeuwen en op zeer belangrijke punten het leven van de mens willen regelen of veranderen (met "het Jodendom" als voorbeeld).

Van Ginneken was waarschijnlijk de laatste neerlandicus die gepoogd heeft om zo goed als alle vaktalen in één omvattende studie te betrekken. Na hem hebben de onderzoekers zich beperkt tot één groep vaktalen, één enkele vaktaal en in recente decennia zelfs tot één enkel aspect of onderdeel van een vaktaal. Als eerste moet hier Moormann (1932) worden genoemd met zijn doctorale dissertatie (aan de KUN) over de geheimtalen. De auteur geeft in zijn studie een zeer gedetailleerd beeld van de toenmalige Nederlandse geheimtalen. Hij deelt ze in vijf groepen in: het Bargoens, de dieventaal, het jargon, de kramertaal en de lettertaal. Voor elke afdeling geeft hij precieze definities die de onderlinge afgrenzing moeten rechtvaardigen. Het Bargoens b.v. is volgens Moormann een geheimtaal gesproken door zwervers in woonwagens, venters en personen die tot deze groepen behoord hebben, en speciaal gekleurd door de streektaal van de sprekers. Op grond van bepaalde verschillen kan het Bargoens onderverdeeld worden in vier groepen. Deze verschillen zijn vooral ontstaan door de ontleningen aan vreemde talen - Frans, zigeunertalen en Jiddisch - en door het al dan niet gebruiken van het afleidingssuffix *-erik*. De situatie van de Nederlandse geheimtalen is meer dan een halve eeuw na het verschijnen van Moormanns boek grondig veranderd. De enorme rijkdom aan termen en de vele sociale en regionale schakeringen daarin zijn tegenwoordig verdwenen. De gebruikers van de geheimtalen die beschreven zijn in Moormanns studie, bestaan niet meer. Wat nu nog Bargoens genoemd wordt, vindt men o.a. in publikaties van Enno Endt. Een andere geheimtaal, die van vislossers, zeeslepers en wilde loodsen uit IJmuiden, is tegenwoordig nog slechts bij een kleine groep oudere taalgebruikers bekend. Het was eigenlijk een vorm van omgekeerd praten (b.v. *lekker zootje vis* wordt *keller toozie siv*), die rond de eeuwwisseling nog courant was in IJmuiden en die waarschijnlijk ook in de Amsterdamse Bank van Lening werd

gebruikt. Deze geheimtaal wordt nu beschreven en bestudeerd door het P.-J. Meertens-Instituut te Amsterdam.

Behalve Van Ginneken en Moormann hebben nog een aantal andere Nijmeegse onderzoekers traditionele vaktalen beschreven en bestudeerd. Bekend zijn Brouwers 1957 (vlasserij), Van Bakel 1958 (klompenmakerij), Van Doorn 1971 (riviervisserij), Schaars 1977 (boerenbedrijf) en Cromptoets 1981 (veenderij). Deze proefschriften hebben als gemeenschappelijke kenmerken dat ze behalve een beschrijving van de verschillende ambachtelijke werkzaamheden, werktuigen en hun benamingen, ook aandacht besteden aan de sociologische achtergronden, de etymologie en de stratigrafie van de betreffende terminologieën, en vooral dat ze ingaan op de geografische benamingsdifferentiatie binnen elk vakgebied. Eveneens hoofdzakelijk geografisch georiënteerd zijn een drietal doctorale dissertaties die aan de Universiteit Gent werden verdedigd: Eylembosch 1962 (landbouwterminologie), Janssens 1980 (wildstrokersterminologie) en Devos 1991 (bouwlandtermen). Een ander type van inventarisering en onderzoek, niet gericht op de geografische benamingsdifferentiatie, vindt men b.v. in Daan 1950 en Elemans 1958. In deze monografieën is getracht in beschrijvingen van het volksleven in een bepaald gebied of dorp, de opgetekende woordenschat te verwerken. De terminologie van het lokale boerenbedrijf en in Daan ook die van andere traditionele beroepen en ambachten (b.v. van de visser, wagenmaker, timmerman, metselaar) is er dus naar zaakgroepen ingedeeld. Daarnaast wordt vooral aandacht besteed aan de klank- en vormleer van het locale dialect.

Samenvattend kan worden gesteld dat het onderzoek van de traditionele vaktalen in het Nederlandse taalgebied zich vooral heeft beziggehouden met het nagaan van de oorsprong, de historische evolutie, de onderlinge beïnvloeding, de sociologische context, de naamgeving en de geografische differentiatie van een aantal (oude) terminologieën. Die aanwezigheid van geografische differentiëring verklaart waarom de studie van de traditionele vaktalen vooral het werkterrein was (en is) van dialectologen. Zij vinden in de taal van het boerenbedrijf en de ambachten een duidelijk afgebakend, historisch, sociologisch, semantisch en geografisch interessant onderzoeksobject. Dat de traditionele vaktalen vaak alleen nog in het geheugen van de oudste generaties opgeslagen liggen en verbonden zijn met een grotendeels verdwenen samenlevingspatroon, vormt een extra reden voor dialectologen

(die van huize uit historisch georiënteerd zijn) om ze - voor het te laat is - te gaan verzamelen, beschrijven en onderzoeken.

3. DE MODERNE VAKTALEN

3.1. Vaktaalwoordenboeken en elektronische terminologiebestanden

Na W.O.-II is het aantal vaktaalwoordenboeken exponentieel gegroeid. Er zijn er vele honderden, zowel voor vakmensen als voor geïnteresseerde leken, van de meest uiteenlopende beroepen, wetenschappelijke, technische of artistieke disciplines, hobby's, sporten enz. Een opsomming is hier niet mogelijk - er bestaan trouwens naslagwerken waarin de Nederlandse vaklexica en terminologielijsten zijn opgenomen. Als eerste moet worden genoemd Claes & Bakema 1995, waarin bijna alle Nederlandse woordenboeken tot 1990 geregistreerd zijn. Voor recente terminologielijsten (zowel in gedrukte als in elektronische vorm) kan men ook terecht in Van der Poll 1988 en de *Aanvullingen* daarop (SaNT 1993). Het Samenwerkingsverband Nederlandstalige Terminologie (SaNT) van de Nederlandse Taalunie (cf. 3.2.) heeft in samenwerking met de K.U. Leuven een elektronische databank tot stand gebracht, met een bibliografie van Nederlandstalige vakwoordenboeken en terminologielijsten. Het is een zeer gebruiksvriendelijk pakket waarmee via verschillende ingangen (thema, categorie, auteur enz.) de gewenste bibliografische informatie kan worden opgevraagd. In de bank zijn de genoemde naslagwerken uit 1988 en 1993 opgenomen en het is de bedoeling het bestand regelmatig te actualiseren.

De enorme toename van het aantal vaktaalwoordenboeken en terminologielijsten (vooral vanaf de jaren '60) heeft verschillende oorzaken.

(1) Door de technisch-industriële ontwikkeling en de specialisatie in de wetenschappen zijn een groot aantal *nieuwe* vaktalen ontstaan (cf. 1.), wat ook *meer* woordenboeken oplevert. (2) Sommige vakgebieden zijn zo sterk in ontwikkeling dat ze jaarlijks met talloze begrippen en termen worden uitgebreid of dat begripsinhouden van bestaande termen worden gewijzigd. Voor die domeinen worden regelmatig geactualiseerde lexica samengesteld met de nieuwe of vernieuwde terminologie. (3) De belangstelling van het publiek voor maatschappelijk relevante vak- en wetenschapsgebieden en de vraag naar informatie daarover is enorm

toegenomen. Een recente enquête in België heeft aangetoond dat niet minder dan 70 % van de bevolking op de hoogte wenst te worden gehouden van de vooruitgang in wetenschap en techniek (cf. Janssens 1993). Bijna elk dag- en weekblad heeft tegenwoordig een populair-wetenschappelijke rubriek of bijlage. Sommige vakgebieden of hun praktische toepassingen zijn zo sterk in het dagelijks leven aanwezig (computers b.v.), dat de betrokken leek eigenlijk verplicht is zich daarover te informeren als hij op een efficiënte manier aan het maatschappelijk verkeer wil deelnemen. Door dit alles is er een markt ontstaan voor (vaak didactische) vakencyclopedieën en -woordenboeken. Aansluitend bij de interesse van de leek voor bepaalde vak- en wetenschapsgebieden, is er de recente, meer populaire belangstelling voor moderne jargons. Sinds het succes van Kuitenbrouwers *Turbo-taal* (1987), waarin op lichtvoetige wijze het taalgebruik van modieuze groepen tegen het licht wordt gehouden, zijn er tal van 'leeswoordenboekjes' verschenen over de taal van swingende groepen, beroepen of sporten en van de media (cf. Van den Toorn 1993). (4) We leven in een tijdperk dat gekarakteriseerd wordt door een zeer intensieve internationale communicatie en uitwisseling, ook in de diverse vak- en wetenschapsdomeinen (congressen, gezamenlijke researchprojecten, vakbladen, computernetwerken). Deze internationale communicatie stimuleert enerzijds de invoering van een lingua franca (cf. 3.3.) en doet anderzijds de behoefte groeien aan goede vertalende vakwoordenboeken.

De belangrijkste vernieuwing die vaktaalwoordenboeken hebben ondergaan, is de informatisering. Electronische terminologieverwerking is de laatste decennia niet alleen mogelijk maar ook noodzakelijk geworden. Vaktaalwoordenboeken moeten in principe de *gehele* (zowel interne als externe) vaktaalwoordenschat beschrijven (cf. Janssens 1988). Zomin echter als het voor algemene woordenboeken mogelijk is de algemene woordenschat uitputtend te registreren, is het voor vaklexica uitvoerbaar de vakterminologieën exhaustief op te nemen. Er zijn zo'n 300.000 verschillende medische begrippen en voor sommige verschijnselen zijn er tot 80 synoniemen, de chemische terminologie telt meer dan 400.000 termen en voor diverse andere vaktalen kunnen nog duizelingwekkender getallen worden genoemd. Het totale aantal vaktaalwoorden moet volgens schattingen niet ver van de 10 miljoen liggen en er is een jaarlijkse aangroei met enkele honderdduizenden eenheden. Gedrukte vaktaalwoordenboeken zijn enerzijds (door de uitgebreidheid van de te beschrijven ter-

minologieën en door de snelheid waarmee ze aangroeien) genoemd onvolledig te zijn en anderzijds bevatten ze veel termen die reeds in onbruik zijn geraakt of die een nieuwe inhoud hebben gekregen. De informatisering van vaktaalbestanden - in het Nederlandse taalgebied gestart in de jaren '70 - bood een oplossing voor de beperkingen van de gedrukte lexica. Eentalige en meertalige elektronische vaktaalwoordenboeken hebben een enorme opnamecapaciteit en bieden de mogelijkheid om op een eenvoudige manier nieuwe termen aan het bestand toe te voegen of verouderde lemma's eventueel te schrappen. De snelle opzoekbaarheid in een elektronisch woordenboek is vanzelfsprekend groter dan in een volumineus of uit meerdere delen bestaand gedrukt exemplaar. En één van de belangrijkste voordelen van elektronische meertalige vaktaalwoordenboeken is dat ze kunnen worden ingeschakeld in automatische of interactieve vertaalsystemen. Voldoende redenen dus om de toekomst van de professionele vaktaalexicografie zonder enige twijfel in de geïnfomatiseerde sfeer te situeren.

Het initiatief tot het aanleggen van terminologiebanken is vaak uitgegaan van vertaalcentra. De meest geavanceerde bank is ongetwijfeld die welke door de Europese Commissie is ontwikkeld onder de benaming Eurodicautom (European Automated Dictionary). Het is een on-line databank met wetenschappelijke en technische terminologie in de officiële Europese talen. Voor het Nederlands bevat de databank meer dan 280.000 termen. Eurodicautom kan ook een verklaring en eventueel een vertaling geven van vele duizenden afkortingen. Bronvermeldingen en betrouwbaarheidscoëfficiënten verhogen nog de kwaliteit en de waarde van de verstrekte informatie. Eurodicautom is niet alleen bedoeld voor de vertalers van de Europese instellingen. De informatie is ook toegankelijk voor andere overheidsinstellingen, bedrijven en particulieren die over de nodige apparatuur beschikken. Via Internet worden de gegevens van Eurodicautom gratis aan de gebruikers aangeboden. In Vlaanderen hebben veel vertaalopleidingen een eigen termenbank opgezet. Deze banken bevatten o.m. de terminologie die door studenten voor hun afstudeerscriptie werd verzameld en beschreven. Een voorbeeld is GenTerm van het Centrum voor Terminologie van de Provinciale Hogeschool voor Vertalers en Tolken in Gent. Ook openbare instellingen en bedrijven stellen termenbanken samen. Bekend zijn Belgoterm, de terminologische gegevensbank van het Belgische Ministerie van Economische Zaken, en de terminologiebank

van de Centrale Vertaaldienst van het Nederlandse Philips International.

3.2. *Communicatieproblemen met vaktaalen - terminologiewerk - normalisatie*

Een ernstig probleem voor de vaktaalcommunicatie - en dat niet alleen in het Nederlandse taalgebied - vormt de enorme wildgroei aan vaktermen. Het aantal wetenschappelijke disciplines groeit gestadig en ook de specialisatie wordt almaar groter. Bij nieuwe ontwikkelingen op wetenschapsgebied of bij nieuwe producten worden vaak lukraak en door verschillende instanties termen ontwikkeld, waardoor het voorkomt dat binnen één vak en taalgebied of zelfs binnen één bedrijf of instelling verschillende termen worden gebruikt voor eenzelfde begrip. Als voorbeeld kan hier het medische jargon worden genoemd, dat niet alleen geheel buiten het bereik van de leek is uitgegroeid, maar dat zelfs onder specialisten voor verwarring zorgt. Voor de interne vakterm *myelofibrosis* b.v., waarmee specialisten een ziekte van het bloedvormende beenmerg aanduiden, bestaan niet minder dan 12 Engelse, 13 Duitse en 31 Franse synoniemen. Maar ook in andere domeinen heerst terminologische verwarring. Voor een eenvoudig apparaatje als een lichtsakelaar, komen in het Nederlands vier verschillende benamingen voor: *kipschakelaar*, *wipschakelaar*, *tumbler* en *tuimelschakelaar*. Typisch voor het Nederlandse taalgebied zijn ook de talrijke Noord/Zuid-varianten. In de verzekeringsbranche spreekt men in Nederland b.v. van een *all risk-polis* en in Vlaanderen van een *omniumverzekering*. Om een Babylonische spraakverwarring te vermijden en om de vaktaalcommunicatie zo efficiënt mogelijk te doen verlopen, wordt een beroep gedaan op de specialisten van het terminologiewerk en de normalisatie.

Terminologiewerk houdt in: het analyseren van (vak)begrippen, het bepalen van begripsinhouden, het onderzoeken van verbanden tussen begripsinhouden, het ontwerpen van begrippenstelsels, het beschrijven van begrippen in definities, het benoemen van begrippen met een term of een symbool of vice versa, het selecteren van geschikte woorden of woorelementen om termen te vormen, het creëren van correcte nieuwe termen, etc. (cf. Temmerman 1990). Er zijn twee soorten terminologiewerk: descriptief en prescriptief. De descriptieve terminologie onderzoekt de bestaande relaties tussen termen en begrippen in de verschillende vakgebieden. De prescriptieve terminologie schrijft voor welomschreven begrippen vaste termen voor. Hierbij sluit de

normalisatie nauw aan. Normalisatie is het opstellen en toepassen van regels om eenheid te scheppen op gebieden waar verscheidenheid overbodig en ongewenst is. Het doel van het normaliseren van vakterminologie is dus het tegengaan van overbodige termenverscheidenheid. In het Nederlandse taalgebied wordt het normalisatiewerk uitgevoerd door de terminologiecommissies van het Nederlands Normalisatie-instituut (NNI) en het Belgisch Instituut voor Normalisatie (BIN). De normen die ze opstellen worden gepubliceerd in o.a. het tijdschrift *Normalisatie* en in de tweemaandelijksse *BIN-Revue*.

Een goed voorbeeld van een Nederlandse terminologische norm is NEN 5050 (cf. Vervoorn 1987 en NNI 1994). Hoofddoel van de norm is een lijst te geven van woorden en termen die veel in bedrijfsteksten gebruikt worden en die door hun onnederlandse vorming, onjuist gebruik, foutieve spelling of uitheemse oorsprong voor verbetering vatbaar zijn. In de toelichting op de inhoud wordt erop gewezen dat er voor het antwoord op de vraag of een woord of een constructie goed Nederlands is, geen absolute, onveranderlijke criteria bestaan. (Als eisen waaraan een ideale term moet voldoen, worden vaak genoemd: hij moet taalkundig correct en kort zijn, gemakkelijk te spellen en uit te spreken en geen problemen opleveren voor het vormen van afleidingen.) De normcommissie voor het opstellen van NEN 5050 heeft gestreefd naar praktische oplossingen, omdat de zakelijke taalgebruiker niet gebaat is bij overdreven wetenschappelijke voorzichtigheid noch bij extreem purisme. Waar het ging om het vinden van goede equivalenten voor buitenlandse termen, heeft zij allereerst gezocht naar een mogelijkheid om het vreemde woord te vernederlandsen (b.v. *fade in* > *infeden*), maar dat kan slechts bij uitzondering. Waar mogelijk, is voor samengestelde woorden een ontlenende vertaling aanbevolen (b.v. *pilot plant* > *proeffabriek*). Soms wordt het vreemde woord aanvaard: *computer* b.v. heeft in het Nederlands volledig burgerrecht verworven. Maar de vorm *computergestuurd* wordt als onnederlands verworpen (goed is: *door/met een computer gestuurd*) en ook anglicistische constructies als *het 1995-budget* worden als ongewenste vreemdelingen beschouwd (goed is: *het budget voor/van 1995*). Verder wordt er op gewezen dat onjuiste constructies en termen alsook foutieve spellingen (b.v. *bijs* i.p.v. *beits*) vaak al zodanig ingeburgerd zijn dat het zeer moeilijk is ze door de aanbevolen termen te doen vervangen.

Het Nederlands Normalisatie-instituut en het Belgisch Instituut voor Normalisatie werken samen met het Algemeen Secreta-

riaat van de Nederlandse Taalunie (binnen het Samenwerkingsverband Nederlandstalige Terminologie, het SaNT) aan de totstandkoming van een geïntegreerd Vlaams-Nederlands beleid op het gebied van de terminologie. Het SaNT werd opgericht in 1986. Het stelt zich ten doel de in het Nederlandse taalgebied gangbare terminologie te normaliseren en het gebruik van deze terminologie te bevorderen (wat dus ook moet leiden tot gelijke vaktalen in Nederland en Vlaanderen). Daartoe wil het SaNT in de eerste plaats fungeren als een centraal informatiepunt voor de vakterminologie die in het Nederlandse taalgebied beschikbaar is (cf. 3.1.). Voorts wil het door middel van een erkenningsprocedure de kwaliteit van bestaande terminogielijsten en -bestanden verbeteren. Ten slotte wil het de kennis en het gebruik van de Nederlandse terminologie in het eigen taalgebied en daarbuiten stimuleren, en wil het ook het vakgebied terminologie als geheel bevorderen (zie verder o.a. De Vroomen 1990 en Vervoorn 1993).

Vaktalen zijn in de loop der jaren niet alleen een ernstige barrière gaan vormen voor de interdisciplinaire communicatie maar ook voor de contacten tussen vakman en leek. De taal die b.v. de jurist, de ambtenaar en de technicus gebruikt in het verkeer met de leek, is vaak moeilijk (of niet) toegankelijk, en dat niet alleen door jargongebruik. Zo zou b.v. door het gebruik van de lijdende vorm de snelheid van begrijpen met 10 % afnemen (cf. Lamers 1988). De burger eist tegenwoordig dat in die gevallen waar hij als communicatiepartner bij de zaak betrokken is (zoals bij een dagvaarding voor de rechtbank of bij informatieverstrekking over medicamenten), de gehanteerde vaktaal zo begrijpelijk mogelijk zou zijn. Er is het laatste decennium heel wat onderzoek verricht om de communicatieproblemen vakman-leek in bepaalde vakgebieden concreet aan het licht te brengen, er is actie ondernomen om de betrokken vakspecialisten voor die communicatieproblemen te sensibiliseren en er zijn oplossingsstrategieën voorgesteld. Suggesties om b.v. juridische teksten toegankelijker te maken, vindt men in Maes 1987. Hij stelt o.a. de volgende ingrepen voor: vaktermen weglaten waarvan de juridische noodzaak ontbreekt, vaktermen vervangen door juridisch evenwaardige synoniemen die gebruikelijker zijn (m.a.w. interne door synonieme externe vaktermen vervangen, b.v. *geding* door *proces*, *comparanten* door *partijen*), vaktermen door omschrijvingen vervangen of ze zodanig inbedden dat uit de context de betekenis blijkt. Maar ook de juridische schrijftradities moeten volgens Maes worden doorbroken:

schrijftaalrelicten (zoals *woonplaats kiezende*) vervangen door moderne equivalenten, de traditionele ellenlange juridische zinnen in mootjes hakken, enz. In sommige domeinen worden zulke raadgevingen daadwerkelijk toegepast - niet altijd echter tot (volle) tevredenheid van de vakspecialisten. Zo was het Openbaar Ministerie in Amsterdam in 1994 begonnen met een experiment om dagvaardingen en tenlasteleggingen in gewoon Nederlands te formuleren (i.p.v. in juridisch jargon), maar deze (taal)revolutie is een jaar later door de Hoge Raad afgekeurd (cf. Duynstee & Polak 1995).

Steeds meer wint bij onderzoekers het inzicht veld dat het niet voldoende is het taalgebruik in vakteksten te vereenvoudigen opdat er van efficiënte communicatie sprake zou zijn. De leek, van zijn kant, moet ook over een minimum aan vakkennis beschikken. Hij moet dus een inspanning leveren en zich over de noodzakelijke basisprincipes van het betrokken vakgebied informeren. Een andere recente opvatting is, dat men bij het opstellen van vakinstructies b.v., niet in de eerste plaats van de taalkant moet uitgaan maar van het gedrag dat men tot stand wil brengen, dus van psychologische en organisatorische factoren (cf. Elling 1987).

3.3. De invloed van het Engels

Het overnemen van Engelse vaktermen in het Nederlands begon eigenlijk pas in de 19de eeuw met Britse woorden uit de politieke, economische en industriële sectoren (b.v. *meeting, budget, rail*) en met sporttermen uit het voetbal en tennis (o.a. *keeper, corner, service, game*). De jaarlijkse groeicoëfficiënt van Engelse leenwoorden kende tot W.O.-II slechts een zeer geleidelijke, geringe toename. Daarna steeg de ontleningscoëfficiënt iets sterker en vanaf de jaren '70 ging hij duidelijk met een ruk omhoog (cf. Claus & Taeldeman 1989). Die toename na 1944 en de spectaculaire stijging in de laatste twee decennia is toe te schrijven aan de dominante positie die de Verenigde Staten bekleden (zeker in West-Europa) op o.a. technologisch en economisch gebied, en aan het feit dat het Engels in een aantal domeinen (zoals de toegepaste wetenschappen en het bedrijfsmanagement) de lingua franca is geworden. Veel Engelse termen danken hun succes ongetwijfeld ook aan het ontbreken van een bondig Nederlands equivalent. De leenwoorden *mapping* en *sequencing* in de biotechnologie b.v., moeten in het Nederlands worden omschreven als

resp. 'het opstellen van een kaart van het genoom' en 'de analyse van het genoom' of 'het bepalen van de nucleotidenvolgorde'. In andere gevallen lijkt de speciale connotatie van het woord (zoals het creëren van een incrowd-sfeertje, het verlenen van prestige of een specialistenimago) doorslaggevend te zijn geweest (b.v. bij *performance* en *salesmanager*).

Domeinen met een vrij hoge ontlenningscoëfficiënt zijn de technologie, de economie, de marketing, de reclamewereld, de televisie- en filmindustrie, de mode en de muziek. In vakgebieden die niet zo sterk op de Angelsaksische leefwereld gericht zijn, zoals het bouwbedrijf en de landbouw, ligt het aantal Engelse leenwoorden heel wat lager. De spectaculairste aangroei van Engelse woorden moet waarschijnlijk in het domein van de technologie worden gesitueerd (cf. Claus & Taeldeman 1989). Veel high-tech wordt buiten het Nederlandse taalgebied ontwikkeld en vooral het Engels is het medium waarin daarover informatie wordt uitgewisseld. Tesamen met de know-how, het begrip of de zaak wordt vaak de Engelse term overgenomen. De meeste technologische termen die ook in de algemene taal zijn doorgedrongen, zijn afkomstig uit de wereld van de computer (b.v. *harddisk*, *cybersurfen*), de elektronische schrijfmachine (b.v. *autofeed*, *daisywheel*) en de audio-apparatuur (b.v. *recorder*, *walkman*). De popularisering van de computer gaat gepaard met een gedeeltelijke ontwikkeling van een Nederlandse terminologie (b.v. *uitdraai* heeft *outprint* vervangen). De normcommissies van het NNI en BIN adviseren waar mogelijk de Nederlandse equivalenten (cf. Kleinveld 1990). Enquêtes hebben aangetoond dat de voorkeur van gevorderde computergebruikers en van specialisten naar de Engelse terminologie uitgaat, terwijl beginners en vooral leken de Nederlandse verkiezen. Uit een leerexperiment blijkt echter dat het leereffect bij beginners significant groter is wanneer de Engelse terminologie wordt gehanteerd (cf. Goetschalckx 1988). Leken verkiezen dus Nederlandse termen maar leren beter met Engelse. De verklaring daarvoor moet waarschijnlijk worden gezocht in het signaaleffect dat vreemde termen teweegbrengen. Met het leerexperiment wordt ook duidelijk gemaakt dat de gebruikersvriendelijkheid van computerterminologie niet zo eenvoudig te bepalen is. Wat is immers belangrijker: het voldoen aan een bepaalde subjectieve voorkeur of het afgaan op de gemeten effectiviteit bij kennisoverdracht?

De aanpassing van Engelse termen aan het Nederlandse taalstelsel is niet altijd even makkelijk. Engelse leenwerkwoorden

met een Nederlandse uitgang (zoals *timen*, *saven*, *updaten*, *deleten*) geven vaak problemen bij de vervoeging - vooral wat de spelling betreft. Als de gewone regels van het Nederlands worden toegepast op *timen* b.v., dan zou men de hoofdtijden moeten schrijven als (ik) *tim*, *timde*, (heb) *getimd*. De spelling is dan echter helemaal niet in overeenstemming met de uitspraak. Daarom wordt de *e* uit het Engelse stamwoord *time* aangehouden (d.i. de zgn. *magic-e*: ze wordt zelf niet uitgesproken maar heeft wel invloed op de uitspraak van de klinker in de voorafgaande syllabe), waardoor men een in het Nederlands aanvaardbare schrijfwijze krijgt: ik *time*, *timede*, (heb) *getimed*. Maar deze oplossing levert dan weer problemen op bij werkwoorden die op *-ten* eindigen, zoals *updaten*. Geschreven verledentijdsvormen als *updatete* en voltooid deelwoorden als *geüpdatet* zijn inderdaad misleidend voor de uitspraak (cf. o.a. Timmers 1993, Cohen 1994).

Een bijzondere categorie Engelse (vak)termen is die van de pseudo-ontleningen: in de vorm en/of de betekenis die ze in het Nederlands hebben, komen ze nl. niet voor in het Britse of Amerikaanse Engels (b.v. *autocoat* = E. *carcoat*; *ribcord* = E. *cord(uroy)*); en zonder echt Engels equivalent: *ladyshave*, *showmaster*). Soms ontstaan pseudo-ontleningen door gebrek aan kennis van de bron-taal. Andere worden bewust bedacht: meestal gaat het daarbij om reclametaal of modieuze termen (zoals *ladyshave*). De bedenkers veronderstellen dat dergelijke woorden door hun buitenlandse uiterlijk een hogere status krijgen. Sommige pseudo-ontleningen komen in verschillende talen voor. Dit heeft waarschijnlijk te maken met de status van het Engels: een lingua franca die buiten haar autochtone gebieden een min of meer zelfstandig leven is gaan leiden en waarin de gebruikers, allen non-native speakers, natuurlijk nieuwe woorden kunnen vormen.

Het massale voorkomen van Engelse termen in sommige Nederlandse vaktalen roept bij veel Vlamingen en Nederlanders die hun taal bedreigd achten, ergernis en weerstand op. De vakspecialisten zelf liggen er echter niet wakker van. Integendeel, Nederlandstalige vakmensen lezen, spreken en schrijven in vele gevallen over hun vak in het Engels. Het aantal Nederlandstalige publikaties over gespecialiseerde onderwerpen ligt laag. Met een Engelstalig artikel, boek of proefschrift wordt uiteraard een veel groter publiek bereikt. Ook in het Nederlandse en Vlaamse bedrijfsleven wordt vaak het Engels als voertaal gehanteerd. Binnen het Philips-concern b.v., is het Engels de officiële taal. Dat houdt in dat de meeste interne rapporten - ook in de Nederlandse vesti-

ging - in het Engels worden geschreven. Deze rapporten zijn daardoor over de hele wereld leesbaar - wat een groot voordeel is, gezien het feit dat juist in Nederland naar verhouding veel research en produktontwikkeling plaatsvindt voor fabrieken elders in de wereld (cf. Klaassen 1988). Informatie over het vak in het Nederlands wordt vaak maar belangrijk wanneer de geïnteresseerde leek moet worden ingelicht over nieuwe ontwikkelingen in de wetenschap of de techniek, of wanneer een nieuw produkt op de markt moet worden gebracht waarover gebruikersvriendelijke informatie wordt verwacht.

Het Engels krijgt steeds vaster voet als voertaal in het bedrijfsleven, de moderne technologieën, de exacte wetenschappen, de media- en de reclamewereld, en dringt ook in almaar méér domeinen binnen, zoals de toeristische sector en het hoger onderwijs (veel Nederlandse en Vlaamse universiteiten en hogescholen bieden sinds enkele jaren cursussen of volledige opleidingen aan in het Engels). Velen voorspellen en/of vrezen dus, dat er in de toekomst slechts een tweederangsrol is weggelegd voor het Nederlands in de vaktaalcommunicatie (zie over deze problematiek en de controversen daarover o.a. in Janssens 1993, De Bot 1994, Beheydt 1995 en Koopmans 1995).

3.4. Perspectieven voor het onderzoek en de lexicografie

Op het verlanglijstje c.q. het programma van linguïsten en lexicografen met belangstelling voor moderne Nederlandse vaktalen staan o.a. de volgende punten (cf. Geeraerts 1995):

- (1) Het gericht samenstellen van een groot, representatief, makkelijk toegankelijk elektronisch vaktekstenbestand, dat als basis kan dienen voor verder lexicologisch en grammaticaal-stilistisch vaktaalonderzoek, voor lexicografische werkzaamheden en terminologiewerk.
- (2) Het in kaart brengen van de terminologievariatie (via kwantitatieve analyse van de distributie van vaktaalvarianten) in verschillende vakgebieden en op de verschillende niveaus daarvan, in specialistische en populariserende vaktaaltteksten en in Noordnederlandse en parallelle Vlaamse vaktalen.
- (3) Het beschrijven van de syntagmatische kenmerken van de vaktaaltermen en van de grammaticaal-stilistische karakteristieken van de verschillende vaktalen en niveaus daarbinnen.
- (4) Het lexicografisch opvullen van hiaten in de vaktaalbeschrijving.

Onderzoek naar moderne vaktalen, ten slotte, zou vooral *toegepast* moeten zijn. De resultaten ervan moeten kunnen bijdragen tot een efficiëntere communicatie tussen specialisten onderling, aan de ene kant, en tussen vakman en burger, aan de andere. Op die manier kan de linguïstiek zich maatschappelijk bijzonder dienstbaar maken, niet alleen ten bate van de materiële vooruitgang, maar ook ten voordele van de democratie.

BIBLIOGRAFIE

- Beheydt L., *Kenterende culturele identiteit* (ANV, 's-Gravenhage 1995).
- Berns J., "Een bloemstuk bij de slager. (Vak)talen in onze taal", *Onze Taal* 59 (1990), pp. 43-45.
- Bly F., *Onze zeil-vischsloepen* (Gent 1901).
- Bly F., *Verklarende woordenlijst van de zee-vischerij* (Leuven 1931).
- Brouwers A., *De vlasserij in het Nederlands van de eerste helft van de twintigste eeuw* (Nijmegen 1957).
- Claes F., *A Bibliography of Netherlandic Dictionaries* (Amsterdam 1980).
- Claes F. & P. Bakema, *A Bibliography of Dutch Dictionaries* (Max Niemeyer Verlag, Tübingen 1995).
- Claus P. & J. Taeldeman, "De infiltratie van Engelse (leen)woorden in het Nederlands en in Nederlandse woordenboeken", in *Album Moors* (Cipl, Liège 1989), pp. 11-30.
- Cohen H., "Hebt u al gestagedived? De vervoeging van Engelse leenwerkwoorden", *Onze Taal* 63 (1994), pp. 76-78.
- Coopman Th., *Steenbakkerij* (Gent 1894).
- Crompvoets H., *Veenderijterminologie in Nederland en Nederlandstalig België* (Amsterdam 1981).
- Daan J., *Wieringer land en leven in de taal* (Alphen aan den Rijn 1950).
- De Bot C., *Waarom deze rede niet in het Engels is* ('s-Hertogenbosch 1994).
- Devos M., *Bouwlandterminen in de Vlaamse dialecten: spreidings- en betekenisgeschiedenis* (Tongeren 1991).
- De Vroomen W. (red.), *Terminologie in het Nederlandse taalgebied* (Stichting Bibliographia Neerlandica, 's-Gravenhage 1990).
- Duynstee B. & C. Polak, "Het 'alles-voor-de-punt-syndroom'. Hoge Raad huivert voor gewoon Nederlands", *Onze Taal* 64 (1995), pp. 303-305.
- Elemans J., *Woord en wereld van de boer. Een monografie over het dialect van Huisseling* (Utrecht/Antwerpen 1958).
- Elling R., "Taalgebruik in het bedrijfsleven: verder kijken dan taal", *Onze Taal* 56 (1987), pp. 111-112.
- Endt E., *Een taal van boren zeggen. Bargoens en andere ongeschreven sterke taal* (Amsterdam 1969).
- Endt E., *Bargoens Woordenboek* (Amsterdam 1972).
- Eylenbosch E., *Woordgeografische studies in verband met de taal van het landbouwbedrijf in West-Brabant en aangrenzend Oost-Vlaanderen* (Leuven 1962).
- Geraerts D., "De lexicologie van het Nederlands", *Neerlandica extra Muros* 32 (1995), pp. 1-12.

- Goetschalckx A., "Nederlandse computertermen: Engels of Nederlands?", *Onze Taal* 57 (1988), pp. 106-107.
- Goossenaerts J., *De taal van en om het landbouwbedrijf in het noordwesten van de Kempen* (Gent 1956-1958).
- Goossens J., "Inleiding tot de Nederlandse Dialectologie", in *Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Toponymie & Dialectologie XLIV* (1970), pp. 105-273.
- Grypdonck A. (red.), *Nederlands als taal van de wetenschap* (Utrecht/Antwerpen 1985).
- Haeseryn W., *Terminologie* (Wolters-Noordhoff, Groningen 1985).
- Haeseryn R. (red.), *Vakterminologie in het Nederlands* (VAN, Brussel 1989).
- Janssens G., *Wildstropsterminologie in de Nederlandsprekende delen van België en het noordwesten van Frankrijk* (Diss., Universiteit Gent 1980).
- Janssens G., "De relatie algemene woordenschat/vaktaalwoordenschat en de implicaties voor de lexicografie", *De Nieuwe Taalgids* 81-2 (1988), pp. 161-170.
- Janssens G. (red.), *De automatisering van dialectwoordenboeken* (Mededelingen van de NCDN 21, Nijmegen 1989).
- Janssens G., "De plaats van het Nederlands in vaktaalwoordenboeken", *Ons Erfdeel* 36-5 (1993), pp. 715-720.
- Klaassen J., "Het Nederlands in een Nederlands 'concern'", *Onze Taal* 57 (1988), pp. 11-12.
- Kleinveld C., "Informaticatermen: hoe moet het heten?", *Onze Taal* 9 & 10 (1990), p. 165 & p. 183.
- Koopmans T. (red.), *De toekomst van het Nederlands als wetenschapstaal* (Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, Amsterdam 1995).
- Kuitenbrouwer J., *Turbo-taal. Van socio-babble tot yuppie-speak* (Amsterdam 1987).
- Lamers H., *Handleiding voor technisch schrijven* (Bussum 1988).
- Lindemans J., A. De Jaegher & P. Lindemans, *Vakwoordenlijst der Hopteelt* (Wetteren 1928).
- Maerevoet L., *Bijdrage tot de studie van de woordenschat van de Scheldevissers te Mariekerke* (Gent 1961).
- Maes A., "Lekenmoraal voor juristen", *Onze Taal* 56 (1987), pp. 38-40.
- Moormann J., *De gebeintalen* (Zutphen 1932); *Bronnenboek* (Zutphen 1934).
- NNI, *Goed woordgebruik in bedrijf en techniek* (Norm NEN 5050) (Delft 1994).
- Quicke A., *Verklarend Nederlandsch Woordenboek van het Brouwersvak* (Gent 1926).
- SaNT, *Bibliografie van lijsten met Nederlandstalige vakterminologie: aanvullingen* (Stichting Bibliographia Neerlandica, 's-Gravenhage 1993).
- Schaars A., *Agrarische termen in Oost-Gelderland en haar dialectgeografische aspecten* (Zutphen 1977).
- Temmerman R., F. Simonis & L. Luyten, *Terminologie, een methode* (Leuven/Amersfoort 1990).
- Timmers C., *Faxen, faxte, gefaxt* (Auctor 1993).
- Van Bakel J., *De vaktaal van de Nederlandse klompenmakers* (Nijmegen 1958).
- Van den Toorn M., "Leeswoordenboeken", *De Nieuwe Taalgids* 86 (1993), pp. 206-211.
- Van der Poll L., *Bibliografie van lijsten met Nederlandstalige vakterminologie* (Stichting Bibliographia Neerlandica, 's-Gravenhage 1988).
- Van Doorn Th., *Terminologie van riviervissers in Nederland* (Assen 1971).
- Van Ginneken J., *Handboek der Nederlandsche Taal I-II* (Nijmegen 1913-1914).
- Van Houcke A., *Ambacht van den loodgieter en zinkbewerker* (Gent 1901).
- Van Houcke A. & J. Sleypen, *Ambacht van den metselaar* (Gent 1897).
- Van Keirsbilck J. & V., *Ambacht van den timmerman* (Gent 1898).
- Van Keirsbilck J. & V., *Ambacht van den metselaar* (Gent 1899).

- Van Scherpenzeel M. (red.), *Overheid en burger: Rechtstaal en Communicatie* VAN, Brussel 1991).
- Vervoorn A., "Een nieuwe taalnorm", *Onze Taal* 56 (1987), p. 74.
- Vervoorn A., "Vakterminologie in het Nederlands", *Onze Taal* 58 (1989), pp. 37-38.
- Vervoorn A. (red.), *Terminologieleer: beleid en praktijk* (Stichting Bibliographia Neerlandica, 's-Gravenhage 1993).
- Vuylsteke J., *Ambacht van den smid* (Gent 1895).
- Weijnen A. & J. Van Bakel, *Voorlopige inleiding op het Woordenboek van de Brabantse dialecten* (Van Gorcum, Assen 1967).
- Woordenboek van de Brabantse dialecten* (Van Gorcum, Assen 1967 -).
- Woordenboek van de Limburgse dialecten* (Van Gorcum, Assen/Maastricht 1983 -).
- Woordenboek van de Vlaamse dialecten* (G. Michiels, Tongeren 1979 -).